

EGY MEGVETETT FORRADALOM MARGÓJÁRA

Nem figyelemre méltó tény-e, hogy két homlokegyenest ellenkező pályán mozgó gondolkodó, mármint Alain Badiou és Hannah Arendt, egyként állítja: a 20. század a háború és a forradalom korszaka?¹ Hiszen amíg az első az eloldódás (*déliason*), addig a második a kötés mozzanatában pillantja meg a politika lényegét?

Nem azt hangsúlyozzák-e mindketten, hogy a háború és a forradalom örvénylése mögött az említett században nem pusztán az adatok tömkelegét, a médiák által közvetített eseményeket, hanem egyfajta világlátási mintát, ha úgy tetszik, „paradigmát”, kell látnunk, amely magyarázó erővel bír, hiszen megvilágítja a politikai nyelvünk alakulását, a világhoz való viszonyulásunkat?

És nem hívja-e ki ezen gondolkodási irány, amely széttephetetlen összefüggést lát a politika, valamint a háború/forradalom jelensége között, a liberalizmust, amely a civil társadalom és a jogállam fogalmaival „háborúban áll” magával a háborúval?²

A háború és a forradalom kettőse mint különös vonatkoztatási ponthalmaz a 20. században, erről van itt szó. Mind a háború, mind a forradalom ott és akkor valamilyen *végső* aspektust idézett: az *első* a teljessé váló megsemmisítést, a *második* a beteljesülő, mindenkire kiterjedő, feltétlen, hiánytalan felszabadulást anticipálta.

A háborúban militáris *ellenségek* néznek egymással szemben, ám ha a háború valóban paradigmává válik a 20. században, akkor az ellenség-logika ott kísért a történelem színterén fellépő forradalmárok attitűdjében is.

És amennyiben a korabeli gondolatokat firtatjuk, azt látjuk, hogy Karl Kautsky, a munkásmozgalom nagy hatású elméletirója, adott nyomatékosan hangot annak a gondolatnak, amely egybekapcsolta „a mi korszakunk forradalmát” a háború³ folyamataival: tudható, hogy még Lenin is, aki először tisztelője, majd később ádáz kritikusa a *Neue Zeit* főszerkesztőjének,⁴ Kautskyra hivatkozott akkor, amikor a háború⁵ és a forradalom konceptuális viszonyát boncolgatta. Maga Lenin 1914 eseményében, amelyet Bergson egyszerre valószínűnek és lehetetlennek minősített, a háború előtti, általánosan elfogadott, szociáldemokrata meggyőződés megerősítését pillantotta meg, különösképpen az 1912-es bázeli kiáltványt tartva szem előtt (annak ellenére, hogy az I. világháború nacionalista forgatógépében a Kautsky által befolyásolt II. Internacionálé egyszerűen szétesett).

Kautsky ugyanis 20. század kezdete óta megjelentetett könyveiben (úgyszólván egy hegeli gondolatot variálva) azt az állítást hangsúlyozta, hogy megérett a forradalomra vonatkozó idő, minthogy rögzíteni kell a lassan kibontakozó, kevésbé látható, ám előre-araszoló „forradalmi változásokat”, amelyek meghozzák „a háború és a forradalom” újabb ciklusát. Kilátásba helyez egy újabb időszak-

1 Persze nem arról van szó, hogy ezzel kimeríteném azoknak a sorát, akik a háború felől értelmezik, és nemcsak a 20. századot. H. Joas, W. Knöbl, *War in Social Thought: Hobbes to the Present*, Princeton University Press, 2013. A polgárháború koncepciója különös szerepet játszik Foucault-nál is, mondjuk.

2 M. Vatter, *La politique comme guerre: formule pour une démocratie radicale?*, *Multitudes*, 2012, 2(9): 101–115.

3 Hannah Arendt a háború és forradalom kapcsán Lenin jóslatáról beszél, mármint arról, hogy a háború és a forradalom politikai tényezőként maradtak fenn, de nekünk tudnunk kell, hogy Lenin mennyire támaszkodott Kautskyra, H. Arendt, *A forradalom*, Bp., 1991, 11.

4 Hiszen később Kautsky már „szabadalmaztatott” és „renegát” marxistának minősül.

5 Hogy lerövidítsem: a „háború volt a forrása mindannak, amit a XX. század hozott, beleértve a demokrácia megkerülését, és a genocidi-umot”, L. Canforra, *Democracy in Europe*, Blackwell, 2006, 12.

kaszt, amely újfent átrendezi a háború és a forradalom viszonylatát, és ezzel felgyorsítja a kapitalizmus bukását. Az előző korszak Kautsky szerint 1789 és 1871 között húzódott, most viszont, amikor a termelőerők fejlődése iszonyatos gyorsasággal megy végbe, a kommunikációs technológiák pedig újfajta globális hálózatokat hoznak létre, sajátos világtörténelmi helyzet alakul ki, amely egyúttal módosított taktikát igényel a munkásmozgalom részéről.

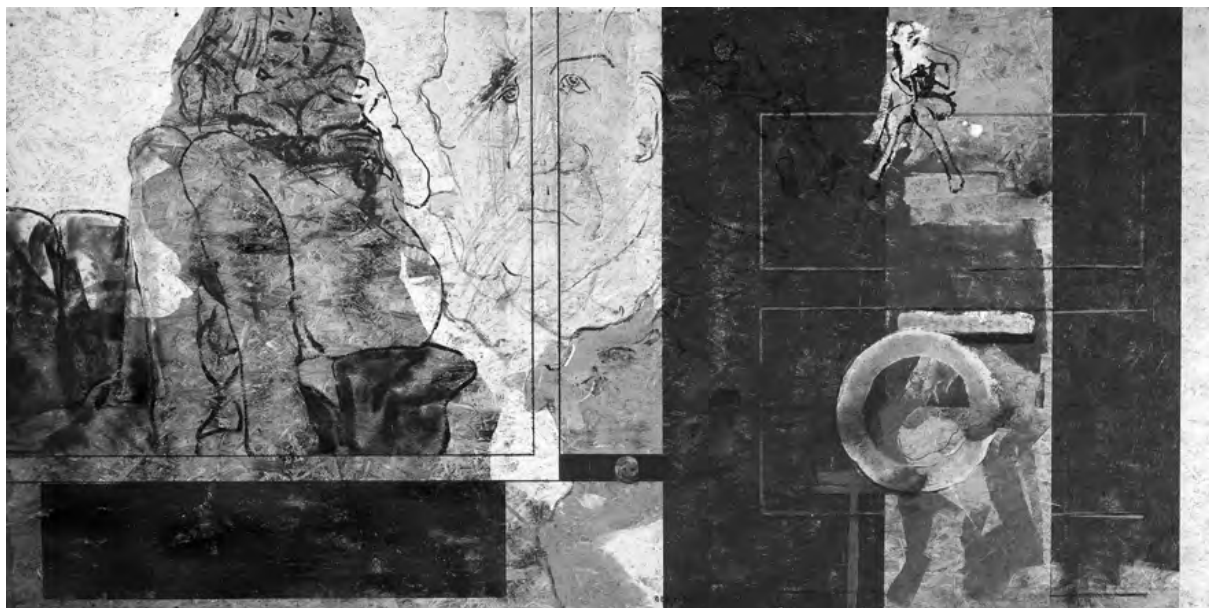
A szociáldemokrata politikus, aki nélkül a „marxizmusnak” nevezett doktrína nehezen alakult volna ki, ellentmondást nem tűrő módon elvetette a gondolatot, miszerint az osztályantagonizmusok ereje lanyhult volna az új század hajnalán: ellenkezőleg, az imperiaлизм, a kartellizáció és a kísérő jelenségek azt jelzik, hogy az osztálykonfliktusok nem-sokára forradalmi szintre fognak emelkedni. A munkások olyan értelmezési erőre, érettségre tehetnek szert, amely majd a forradalomig hevítheti őket. Mindebben, folytatja tovább, az oroszokhoz különös szerep rendelődik hozzá.

Nem követem azonban tovább Kautsky gondolatmeneteit, és nem próbálkozom az-za, hogy elemezzem gondolkodásának egyéb idevágó aspektusait, igaz, később még néhányszor vissza kell térnem hozzá. Legfel-

jebb azt jegyzem meg, hogy Kautsky ez irányú gondolatainak értékét módfelett csökkenti a természettudományok mintájára formált szükségszerűség-fogalom: e szerint a forradalom a szükségszerűség logikája alapján megy végbe. Hovatovább Kautsky kijelenti, hogy a szociáldemokrácia ugyan forradalmi (és nevelő) párt, de nem idézi elő a forradalmat: vagyis nem munkálkodik azon, hogy előkészítse a forradalmat, nem fejleszt ki robbantó energiákat, hogy radikálisan megváltoztassa az erőviszonyokat, de a forradalom kérlelhetetlen kitörését az ellenfelek sem tudják megakadályozni.⁶

A szociáldemokrácia hajótörése után azonban azok, akik Kautskyval szemben nem akarnak lemondani arról, hogy elébe menjenek a forradalomnak, a szociáldemokrata elgondoláshoz képest másfajta ösvényen mozognak. Szembeszökő, hogy adódnak olyan fontos pillanatok, amikor Lenin, aki hosszú ideig Kautsky nyomdokaiban járva alakítja gondolkodását, a szükségszerűség leegyszerűsített modelljével, a szociáldemokrata kvietizmussal szemben felfedezi a *kontingencia* teremtő szerepét. Pontosabban az „*alkalom*” kontingens meghatározottságra utal, amely „váratlanul”, „meglepetésszerűen” buk-

⁶ K. Kautsky, Ein sozialdemokratischer Katechismus, Neue Zeit XII, 1893/94, Bd. I, J6X.

kan fel a történelem talaján, és mintegy felébreszti a „szunnyadó tömegeket”. A történelem és a forradalom esetében is közös ismeretőjeleket kell megfigyelni: mind a történelem, mind a forradalom jelenségeinek gazdagsága felülmúlja akár a legnagyobb képzelettel rendelkező élcsapatokat is, az ő képzeletük felől sem magyarázhatók a forradalom sokrétű eseményláncolatai. A forradalom és a történelem „csele”, hogy a felfokozott szubjektív megfeszítettségükkel, a szubjektív garancia keresésével meghaladják a létező pártok képzeleti erejét: míg a szociáldemokrácia lényegében befagyasztja a forradalmi szubjektivitást, addig Lenint gondolkodásának sodrása az *alkalomból* kinövő szubjektivitás elképzelése felé viszi. Ezen szubjektivitás kitüntetett formái pedig az akarat, a szenvedély és az imagináció.⁷ Ezek nélkül nincs forradalom mint a történelem ütemmozgását meghatározó esemény. A forradalmat (amelyet a hirtelen váltás, az ugrás metaforáival szokás leírni megannyi helyen) éppúgy kell elgondolni, mint ahogy Bergson érzékelt 1914-et, vagyis mint egyszerre váratlan és valószínű eseményt. És az alkalom fogalma ezt jelzi.

A forradalmár helyzete *instabil*: a forradalom kiszámíthatatlan, ugyanis a különféle irányokba sodródó, visszaesésekkel teli menete, amelynek temporalitása nem mérhető az egymásutániságra alapozó időfogalommal, meghalad minden tudást, így a forradalmár tudását is, aki ugyanakkor *szubjektív* megbizonyosodást keres – Lenin állítása, miszerint a marxizmus mindenható, mert pontos, ténylegesen nem más, mint egy ilyen szubjektív garancia azonosítása.

És még ha nagyon is jól tudjuk azt a tényt, hogy a bolsevik pártot militáns-rendteremtő-erőszakgerjesztő fellépése milyen rettenetes tévösvényekre kényszerítette, akkor is látnunk kell, hogy csillogott más is: itt azt látjuk, hogy még a legjobb élcsapatra is az a feladat hárul, hogy elkapja az alkalmak konfigurációit, és ezek nyomaiból kiolvassa az objektív lehetőség folyamatait. Vagyis nem ak-

kor ragadjuk meg a lényegét, ha az élcsapatot azzal a történelmi feladattal bizzuk meg, hogy ráerőltesse a munkásokra/proletárookra a történelem célirányos tudatát.

Világos, hogy Lenin ezen észjárásából nem egy determinizmus-alakzat, hanem egy történelmi jellegű *lehetőségtér és a forradalomra irányuló vágy*⁸ hámozható ki, amely jellemzi majd az 1914 után kibomló poszt-szociáldemokrata forradalom-filozófiát. *Háború és forradalom viszonylatát célszerű a kategóriává alakított alkalom felől ábrázolni*. És ezt hivatott alátámasztani az etapokra való felosztás gesztusa, a periodizáció, amelynek a forradalom vonatkozásában nem konstatáló, hanem *stratégiai* szerepe van. Egyszerre létezik, mint jelenkor-*diagnózis* és jövőre utaló *prognózis*. Nem véletlen, hogy a stratégia (és a taktika) kérdése a munkásmozgalom központi kérdésévé válik a múlt század elejétől fogva,⁹ egyáltalán nem függetlenül a háború paradigmájától. A munkásmozgalom dinamikájának távlatában Badiou, aki beállítottsága okán mindig gyanúperet táplál az általánosságig tágított történelem-fogalommal szemben, a következőt írja: „Csak történelmi korszakok, historizációk léteznek. Amikor mi kommunisták... a folyamatban lévő periódust jelöljük ki, akkor azt az előző és a következő korszakhoz képest határozzuk meg.”¹⁰ Még a háború és a forradalom újabb hullámát előlegező, profetikus diskurzust művelő, Kautsky is ezt teszi, noha persze a szociáldemokrácia kolosszális bukása és a felálgoló nacionalizmus előtti letérdepelése beárnyékolja az ő gondolkodását is.

Valójában a háború és a forradalom egybekapcsolása akkor lesz teljes, ha hozzácsatoljuk az említett kategóriapárhoz a *válság* fogalmát is. Forradalom és válság: nagyon is a modern kortudaton belül mozgunk. Mint ahogy a forradalomra, úgy a válságra való vonatkoztatás is a modernség körüli diskurzus konstitutív sajátossága marad, még ha sokszor ellenérzést vált is ki a válsággal kapcs-

8 Ezt a fogalmat többen is használják (pl. Foucault).

9 D. Bensaïd, *Stratégie et politique. De Marx à la Ille Internationale*, in *La Politique comme art stratégique*, Antoine Artous (ed.), Paris, 2011.

10 A. Badiou, *Théorie du sujet*, Paris, Seuil, 1982, 110.

7 Lenin, „Baloldaliság” – a kommunizmus gyermekbetegsége, Bp., 1971, 124.

latosan tapasztalható többletbeszéd. A forradalom és az (el)döntésig vitt válság (ha más nem, úgy Koselleck ismert érvelése mintaszerűen rávilágít e relációra) révén osztódnak el a történelemben a folyamatosság és a diszkontinuitás jelentései. Ha a temporális szakaszolás nélkül tényleg nem képzelhető el a kommunista magatartás (ahogy azt az imént szóba hozott francia filozófus mondotta), akkor az a válság által felszínre hozott tendenciák taglalása nélkül aligha juttatható érvényre. Több mint tünet, hogy Lenin, aki korábban is kitartóan egy kötegbe fonta a forradalom és a válság fogalmait, 1917 februárja és októbere között különösen erőteljesen *forradalmi válságról* beszél, és egyértelműen leszögezi, hogy nem lehetséges eljutni a forradalomhoz „általános nemzeti válság nélkül”.¹¹

A forradalmár az a személy, aki döntést hoz a válság kimenetele kapcsán.

Mármost az I. világháború kontextusa nemcsak a munkásmozgalom, hanem, természetesen *mutatis mutandis*, a jobboldal számára is különös mozgásteret jelentett. Olyan krízisfolyamatot nyitott meg ugyanis a háború a jobboldali értelmiségiek számára, amelynek legígéretesebb kifutása a burzsoá racionalizmustól való megszabadulás lehetett. Így a *Kriegsideologie* (Thomas Mann) és a „*meditatio mortis*” beszédmódja kerekedett felül,¹² amely ellensúlyozni hivatott a burzsoá, álszent biztonságkultuszt, az iparkodó kispolgári habitust, az erények híján lévő számító magatartást: Ernst Jünger eléggé élesen megfogalmazza, azaz kikiáltja, hogy helyesebb dolog bűnözőnek, mintsem burzsoának lenni. A Nyugaton rajta van a burzsoá civilizáció átka, és csak a háborúban való részvétel, valamint a háborús tapasztalat elsajátítása kínálhat kiutat a válságból. A deszublimaló háború, azaz a háború kínálta fordulat nélkül, amely lehetővé teszi az egyfajta erőszakszükséglet kielégülését, a nyugati emberek nem tudják kitépni magukat a lealacsonyító burzsoá keretek szorításából. Vissza

11 Lenin, „Baloldaliság” a kommunizmus gyermekbetegsége, Bp., 1971, 108. D. Bensaid, The Notion of the Revolutionary Crisis in Lenin (1968), *Viewpoint Magazine*, 2014, 5.

12 Domenico Losurdo, *Heidegger and the Ideology of War: community, death and the West*, Humanity Books, 2001, 23.

kell helyezni jogaikba az áldozatvállalást, a karizmatikus jellegű magatartást, amelyek túlmutatnak a szűk egyéni látókörön, és ellen kell állni a burzsoá egyént transzcendáló erők demisztifikálásának.

Felbolydult tehát a modernség, minden vonatkozásban. Mégis, milyen talajon sarjad a válságtapasztalat?

Még ha nem is tudunk kellőképpen elmélyedni a kérdéskörben, amely szerteágazó összefüggéseket foglal magában, állást kell foglalnunk. Amint tudjuk, az itt említett baloldali hagyomány az *imperializmus* fogalmával írja le azt a nemzetközi szinten kibomló érdekkövetést, hatalmi konfigurációt, gyarmatosító beállítottságot és területi terjeszkedési logikát, amelyről amúgy a szociáldemokrata orientáció is sokat értekezett (noha, legalább futólag említeni kell, hogy nem felel meg a valóságnak, miszerint csak „kommunista” vagy éppen baloldali beállítottságú imperializmuselmélet létezett, emlékezzünk csak Arendtre).

Ezen hagyomány *egy része* úgy gondolta, hogy az imperializmus és a vele párban járó

hódítás új jelenségnek bizonyul, amely egyúttal újrajrja a kapitalizmus jelenségrendszerét, azaz megtestesít egy új stációt a kapitalizmus történetében. A *másik része* pedig úgy vélekedett, hogy az imperializmus már eredendően a kapitalizmus belső jelensége, azaz csak eleve létező tendenciák kifejeletként jön létre – vélhetően az utóbbi vélemény találja el a lényegét. Mindenesetre ezen baloldali hagyomány ismérve, hogy számára az „imperialista háború” a kapitalizmusban gyökerező *szerkezeti minták* megnyilvánulását jelenti.

Másképpen megfogalmazva, és immáron a konceptuális terep felé elmozdulva, ezen tradíció visszautasítja a „liberális béke”¹³ tézisé, miszerint a liberális szabályok közé szorított kapitalizmusban arányosan csökken a katonai tényező szerepe, amelyet felvált majd a koegzisztáló-cserélő-kereskedő emberek nemzet feletti közössége. A piaci racionalitás értelmet visz olyan területekre, amelyet korábban a militarizmus tartott fogva. Ez a gondolat nagy előszeretettel hivatkozik a 19. században megvalósuló hosszú békeidőszakra, mint perdöntő bizonyítékra, ám nehézségekkel találja magát szemben akkor, amikor magyarázattal kell élni annak kapcsán, hogy 1914-ben úgymond meglepetésszerűen hogyan is bontakozott ki egy apokaliptikus méretekig kiéleződő, megrázkódtatásszerű „mészárlás”, hogyan állítódott fel a „vágóhíd”, hogyan lobbant lángra az erőszak, amely számadatokká egyszerűsítette az emberi lényt, és nevetségessé tette a haladásba vetett bizalmat.¹⁴

Nem érthetjük az I. világháború *utánját*, a forradalmi ténykedés hatalmas lendületét a háború befejeztével, ha nem vesszük figyelembe, az idevágó „európai polgárháború” tényét. E fogalmat tévesen a sok port felkavaró Ernst Noltehez szokás kapcsolni, holott a híres trockista történész, Isaac Deutscher

Trevelyan-előadásában a német történészhez képest már jóval korábban élt a fogalommal.¹⁵

Nolte közismerten úgy képzelte, hogy a náciizmus: replika. Azaz válasz az 1917-ben megkezdett „osztályalapú mészárlásra” a „faji genocídium” révén. Miközben a bolsevikok az emancipáció útját egyengették, megnyitották az európai polgárháború poklának a kapuit: az, ami 1917 után következik, a bolsevik erőszakosorozatból hüvelyezhető ki.

Mindeközben ne felejtjük, a „polgárháború” *konvergál* a forradalom fogalmával: minthogy a forradalom antagonisztikus felek erőterében játszódik le, hagyományosan egybeesik a polgárháborúval (az itt már szóba hozott Koselleck sokat mond erről a kérdésről). Az imént említett európai polgárháború háttérében a forradalmaktól és a forradalmi keretek között kiéleződő polaritástól, a hőmpölygő tömegek felindultságától, a „has lázadásától”, a nyomorúságot tapasztaló emberek lázalmaitól, (az állítólagosan) a predesztinált nehezteléstől vezérelt „lenti”, alacsony sorban tengődő emberektől való folytonos *félelem* munkál. Ez a félelem mélyen gyökerezik az uralkodó osztályok érzelemháztartásában,¹⁶ úgyhogy a modern politikai kavargás elképzelhetetlen félelempolitika nélkül.

Ha a háború és a forradalom kontextusában mozgunk, úgy bizonyos, hogy Nolte félrevezet bennünket akkor, amikor 1917-et emeli ki, és a bolsevik fellépést minősíti *prima causának*: 1914, a híres „júliusi krízis”, már eleve az „európai polgárháború”, a polarizált relációk jegyében alakult. Gramsci írja, egyébiránt Hebbelre hivatkozva, kordiagnózisában, hogy élni annyi jelent, mint *állást foglalni*, azaz „kifeszítettségben” élni, és hogy mennyire rühelli a közömbösségbe beletemetkező embertípust. Viszont, hála a kor tendenciáinak, léteznek olyan fermentáló erők, amelyek fáradhatatlanul felbontják a társadalmi aggregátumok kikristályosodását, aminek folytán *maga az élet* lesz a forradalom hordozója.

13 M. Dillon, J. Reid, *The Liberal Way of War, Killing to make life live*, Routledge, 2009. M. Neoclaus, 'O Effeminacy! Effeminacy!' War, masculinity and the myth of liberal peace, *European Journal of International Relations*, 2011, 19(1) 93–113.

14 Ch. Clark, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, London, 2012. És különösképpen A. Tooze, *Capitalist Peace or Capitalist War? The July Crisis Revisited*, in *Cataclysm 1914 The First World War and the Making of Modern World Politics*, Ed. by A. Anievas, Leiden, Boston, 2015, 66–96.

15 I. Deutscher, *The Unfinished Revolution*, Oxford University Press, 1967. Az európai polgárháború aspektusairól – Európán kívül D. Losurdo, *War and revolution: rethinking the twentieth century*, Verso, 2015.

16 É. Balibar, *La crainte des masses*, Paris, 1997.

Ez megfelelő lenyomata az antagonisztikus erők konfigurációjának, a kirajzolódó átfogó konfrontáció jelentéseinek. Maga az I. világháború szemlélhető úgy, mint a különféle egymást erősítő, egymásra vonatkozó polarizált konfliktusok eredője, sűrítődése. Arno Mayer nevezetes értelmezése például – amely szerint, dacára az ipari modernitás fellendülésének, a tőkés modernizációnak, a premodern/feudális alanyok, az arisztokrácia, a katonatisztek, a személyi függés erős jelenlétét kell kimutatnunk az I. világháború kibomlása kapcsán – nélkülözhetetlen. Ám ez csak egy szelete a szerteágazó kérdéskörnek, azaz a halmozódó konfliktusformáknak, amelyek megvilágítják az I. világháború során felizzó szociális dinamikát.¹⁷ A mindent eldöntő háború nevében 1914-ben óriási mozgósítást hajtottak végre, azaz egybeterelték a tömegeket, akik majd nyersanyag gyanánt hullanak a csatatéren, miközben éppen ebben az évben különösen kiéleződtek a belpolitikai feszültségek. Szokás ezt, megtévesztő módon, háttérbe juttatni, hiszen tapasztaljuk, hogy a különféle tolmácsolások egyoldalúan és nagy előszeretettel ecsetelik a tényt, hogy a háború kitörése milyen osztatlan lelkesedést váltott ki, valamint hogy a tömegek önfeledten feloldódtak a nemzetféltes gyakorlásába.

Ami persze azt az állítást hivatott aláúcolni, hogy a nemzetféltes mindig maradéktalanul felülírta a szociális szolidaritás érzületét.¹⁸ Azonban, a nemzeti jellegű gigantikus mobilizáció ellenére az osztályharc egyre intenzívebbé vált a háború folyamán, a tömeges sztrájkok megannyi munkást mozdítottak meg, a háború végén pedig óriásit nőtt a szakszervezetek száma.¹⁹ Az uralkodó osztályok szinte beszorultak a félelem által behatárolt keretekbe: a fokozódó szociális nyugtalanságból fakadó mozgások, a szegények mozgolódó tömegei súlyos aggodalmakat keltettek, és ijedelmet okoztak a fent levők-

ben, a szaporodó sztrájkok hullámverései pedig nem szűntek meg fenyegető erőként fellépni. Egyszóval, a forradalom kísértete járta be a világot, és a vonatkozó félelem/rettegés nem szűnt meg, annak ellenére sem, hogy a nyugati országoknak 1919 után sikerült visszaállítaniuk a háború előtti *status quo*-t, és valamifajta konszolidációt is elértek. Majd a húszas évek végén beálló válság fogja ismét látványosan felpörgetni a konfliktusközvetített mozgásokat, ami persze a *befejezetlen* I. világháború tényéből adódik.

És az „európai polgárháború” távlata magyarázza, hogy „a francia szocialista elnöknek Millerand-nak, aki a trianoni béke logikáját követte, nem volt problémája a (Horthy által) fémjelzett diktatúrával”,²⁰ azaz a tényt, hogy az uralkodó osztályok mily megnyugvással és meglelégedéssel fogadták az ellenforradalmak kibontakozását. A forradalmat, mint a modern kor meghasonlását, az ellenforradalom hajtóerejével, rendteremtő kapacitásaival lehet legyőzni, akár vállalva bosszúálló beállítottságának következményeit is. Ezt gondolták. Valamint az említett polgárháború révén világítható meg, hogy olyan személyek, mint Winston Churchill, miért voltak képesek elismerő szavakat kimondani fasiszta vezetőkről, hogy miért bennük látták a fennálló rendet megbolygató forradalommal szembeni hatékony ellenszert, hogy miért vélték úgy, hogy a világnak a fasiszmus ellenforradalmi lendülete révén lehet túltennie magát a forradalmak okozta zavarodottságon és sebeken – ez nem valamilyen szeplős ezen politikusok arcán, hanem egy osztálykonstelláció keretén belül megnyilatkozó világos pozicionálódás.

*

Háború és forradalom, európai polgárháború, a forradalomtól való félelem és a forradalom gyűlölete – ezen aspektusok fogják közre a magyar Tanácsköztársaságot is. Azaz

17 J. R. Pauwels, *The Great Class War 1914–1918*, James Lorimer & Company Ltd., Publishers, 2016.

18 S. Halperin. 2004, *War and Social Change in Modern Europe: The Great Transformation Revisited*, Cambridge: Cambridge University Press, 56.

19 G. Hardach, *The First World War, 1914–1918*, Berkeley, CA: University of California Press, 1977.

20 Canforra, *ibid.* 154. Persze nem felejtendő: Millerand-nak otthon szembe kellett néznie a sztrájkokkal, Maier, Ch., 1975, *Recasting Bourgeois Europe: Stabilization in France, Germany and Italy in the Decade after World War*, Princeton: Princeton University Press.

az *alulról* jövő forradalommal szembeni ellenszenv és neheztelés munkál itt, amely *in potentia* felszámolhatja a létező alá- és fölérendeltség rendszerét – elvégre rendpárti egyéniségek is keresik az alkalmat, hogy lánzdását törjenek, ám jellegzetesen a *felülről* irányított, ellenőrzött forradalom mellett (annak idején Pétain marsall *Révolution nationale* címmel programot hirdetett meg, sokkal később, Ronald Reagan is forradalom után kiáltott, nemrégiben még a fiatalos *élan*-t produkáló Macron is forradalmat előlegezett).

Ám vissza a Tanácsköztársasághoz. Kezdjük a sajátos csomóponttal, a *párttal*. Újfent felébred ugyanis az a megvetéssel elegyedő ellenszenv, miszerint 1919-et az önfelhatalmazó, a történelmi beavatottságban tetszelgő bolsevik párt pecsételte meg, amely úgymond világtörténelmi küldetést teljesített. Erre aztán még ráépül az állítás, hogy a vonatkozó pártforma már eleve bolsevik gyökerekből táplálkozott, márpedig ezen pártalakzat létezése már a priori módon, azaz eredendően is diszkreditáló jellegű, hiszen intézményesíti a forradalom nevében zajló erőszakot, az autokratikus fellépést, a pervertált hatalmi igényt, és érvényre juttatja a monolitikus egységből fakadó ellenőrzést.

Ha mindössze ennyivel elintézhető lenne a kérdés, akkor könnyűnek tűnik a feladat. Aki azonban így gondolkodik, az túl gyorsan szeretne túljutni mindenfajta dilemmán. Azt legfeljebb csak röviden jelezhetem, hogy milyen hatalmas (ugyanakkor elfeledett) és sokfelé mutató vitasorozat fűződik a kommunista pártforma, az egység és a szervezethez, a szervezett politika kérdésköréhez.

A tét: óriási. Lukács György, mondjuk, egyenesen azt jelentette ki, hogy a politikai állásfoglalások sorsa a szervezeti kérdésen áll vagy bukik.²¹ A párt *beavatkozási* alakzat, megszilárdítja a választott irányulást, kollektív tudást és erőt artikulál, stratégiai és analitikai munkálatokat végez a történelem terepén, intellektuális teljesítményeivel, kollektív tudatalakításával feloldja a megalvadt

társadalmi részecskéket, majd fúziót és koordinációt testesít meg, amely felülmúlja az egyéni törekénységet. Szervezett állásfoglalás-választást jelent a hebbeli értelemben, amely elnyerheti Gramsci²² tetszését is, hiszen az ilyképp értelmezett párt megnyitja a szubjektív ténykedés hatalmas terét.

A párt létezésére *először* is azért van szükség, mert az összeomlás-elmélet, amely lényegében a kapitalizmusba beleírt (várt) szuicidális tendenciákat azonosítja, nem felel meg a valóságnak. *Másodszor*, aligha várható, hogy a tömegek spontaneitása előrehozza a kommunizmus eljövételét. De tévúton járunk ha vissza- és előremenőleg ráerőltetjük a bolsevik párt koncepcióját, mármint a hivatásos, fegyelmezett, illegalitásban fellépő, „paramilitáris” forradalmárok működése által kirajzolt modellt, az állam és a párt egybetömörülését valló elgondolást, a radikális baloldal *minden* pártformájára.²³ Így bizonyos, hogy a Tanácsköztársaságra álságos dolog a mindenható-tervező bolsevik párt képletét rávetíteni, hiszen a „magyar párt létrejötté, mint az oroszé, csak bukott forradalom után volt lehetséges”.²⁴

A post-festum, a forradalom után megvalósuló bolsevizálódás beállta: és ez nemcsak a magyar esetre érvényes.

És ha hátratekintünk, akkor azt látjuk, hogy Marx és Engels nem az adekvát elmélet vagy a történelmi szükségszerűséget közvetítő tudatos-aszketikus forradalmártípus vagy a zárt tömegpárt felől ragadják meg a (proletár) párt²⁵ létezését. Számukra a párt a történelem talaján sarjadó osztályantagonizmusok sűrítménye, és a jelenre irányuló politikai konfiguráció konkrét kifejeződése kon-

21 G. Walker, *The Body of Politics: On the Concept of the Party, Theory & Event*, 2013, Vol.16, 4. A. Badiou, *Peut-on penser la politique?*, Paris, 1985, 57.

22 Persze nem véletlenül emlitem Gramscit, érdemes lenne foglalkozni a párt mint kollektív értelmiség kérdéskörével, J.-M. Piotte, *La pensée politique de Gramsci* [1970] (Montréal, 2010), 67–121.

23 M. Johnstone, *Marx and Engels and the Concept of the Party*, *Socialist Register*, 1967, 121–58. <https://www.marxists.org/archive/johnstone/1967/xx/me-party.htm>; J. Camatte, 1961, *Origin and Function of the Party Form*, <http://www.marxists.org/archive/camatte/origin.htm>

24 Lukács György, *Önkritika*, in *Történelem és osztálytudat*, Bp. 1971, 62.

25 M. Rubel, *Remarques sur le concept de parti proletarian chez Marx*, *Revue française de sociologie*, 2–3, 1961, 166–76; Marx egyik levelében a „komplex történelmi értelemben vett pártról” beszél, és elvet minden olyan elképzelést, amely valamifajta élcsapatra hasonlítana, Marx, *Letter of 29 February 1860 to Ferdinand Freiligrath*, MECW 41: 82.

junkturális aspektusokkal. A kapitalizmus konfliktusaiból kihasadó munkásmozgalom nem „marxista” és nem valamilyen doktrína hordozója, hanem önálló pályákon mozgó politikai szubjektivitás. A párt pedig olyan kötőerő, a történelem és a politika keresztmetszetében kialakuló szervezeti forma, amely az antagonizmusok taglalásának erőterében mozog, de nem a dialektikus materializmus vagy valamilyen „progresszív eszmény” végrehajtója, amely elkülönül a tömegektől, és eme fegyelmezett elkülönültségében mozdítja előre a történelem kerekeit, valamint szolgáltatja a világnézet elemeit. Ahogy *A Kommunista Párt kiáltványából* kihámozhatjuk: a „kommunisták” nincsenek fölérendelt helyzetben a munkásmozgalommal szemben, és azon fáradoznak, hogy „támogassanak minden forradalmi mozgalmat”, és szövetkezzenek a „világ demokratikus pártjaival”. Minderre nem lehet ráhúzni a bolsevik párt koncepciójának zubbonyát.

Marxék ugyanakkor szembetalálkoznak a *kettős könyvelés* kérdésével: a párt egyszerre belül és kívül van a kapitalizmuson, része a kapitalizmus dinamikájának, azaz szituált-sága a kapitalizmus törvényeihez, felosztásaihoz kapcsolódik, egyszersmind transzcendálni hivatott is a kapitalizmust. A kérdés aztán sokféleképpen variálódik: hogyan harcolni a parlamentben *a parlament ellen*, hogyan élni a parlamentarizmussal, amely defenzívát jelent,²⁶ de főképpen *hogyan munkálkodniuk a párt tagjainak a pártformáktól való végleges megszabaduláson?*

Akadnak olyan elméletírói is a forradalmi baloldalnak, mint Amadeo Bordiga, akik számára a párt kiegyenlíthető a programmatizmussal, a helyes elmélet hűségés követésével, és akik a pártra úgy tekintettek, mint az eljövendő kommunizmus párlatára.²⁷ De itt, a Tanácsköztársaság kapcsán, arra helyezük a hangsúlyt, hogy a párt lényege abban mutatkozik meg, hogy felszámolja nemcsak önmagát, hanem egyúttal mindenfajta pártalak-

zatot is. Az a kitétel, hogy a párt szigorúan eszköszerepre rendeltetett, pontosan ezt jelenti. Fredric Jameson egy sokat emlegetett gondolatát parafrázálva: *a párt az eltűnésben tetten érhető közvetítő, olyan közvetítésre rendelt ágens, amelynek lényege az eltűnés.*

A párt felveszi a harcot a kapitalizmus talaján a kapitalizmus ellen a forradalommal szított elemzés-kritika következetes, kitartó működtetésével. Nem érdemes ezt *en bloc* összetéveszteni a „konspirációra” berendezkedett bolsevik koncepcióval, amelynek folytonosan felöltő veszélye, hogy „helyettesítésre ítéli” a közöny okán lecsendesült tömegeket – ezt a veszélyt amúgy a lenini politikát kritikailag fontolgató Trockij már 1904-ben felvázolta.²⁸ A kommunista párt, amely öntagadással teremti meg az emancipáció feltételeit, azaz *saját negációját ruházza be az emancipáció folyamataiba*: a Tanácsköztársaságban részt vevő, koronatanú Lukács György és Sinkó Ervin reménye. A pártot a történelem mozgása hívja életre, ám el is tűnik a történelem forgatagában, méghozzá azok ténykedése révén, akik megragadják a történelem kínálta lehetőségeket.

Az, hogy Lukács oly erőteljesen kidomborítja, hogy ez illetően módon kibontott (kommunista) politika és burzsoá politika között nem tehető egyenlőségjel, hogy a kettő között minőségi különbség rejlik, nem ideológiai szóvirág. Eszmei látóhatárán nem a burzsoá politika keretei között megszerzendő nyereségek vagy a kliensrendszerben elérhető nyereségek szerepelnek (a „párt szónak egészen más értelme van, mint eddig volt”). Az anticipált kommunizmuseszmenyt ugyanis csak *filozófiailag* lehet érteni, csak a *filozófia* felől közelíthetünk a kivetített kommunizmus-hoz és a vonatkozásában megjelenő politikához. Hogyan is lehetne, mondjuk, a proletariátus *antiszociológiai* fogalmát érteni, amely hasadást, eltolódást jelent minden pozitíve létező renddel szemben, ha nem a filozófia távlatában?

26 Lukács, *ibid.* 101.

27 Lukács pártelmélete is kínál hasonló elképzeléseket, miszerint a párt testesíti meg *ante litteram* a „szabadság birodalmát”, a testvériség- és szolidaritásvezérelt együttlételet, *ibid.* 16.

28 E. Mandel, *Substitutionism and Realpolitik: The Politics of Labour Bureaucracies in Power and Money: A Marxist Theory of Bureaucracy*, London, 1992, 103–153. Lih, *Lenin Rediscovered*, 2005, MacMillan, 2005: 510–17. Walker, *ibid.*

Nem akar ki, hanem a konzervatív gondolkodás egyik legjelesebb képviselője, az egyébként a platóni politika-filozófiát sokoldalúan tolmácsoló Leo Strauss írja: „a kommunizmusnak a nem-kommunizmussal szembeni fölénye (*superiority*)... a filozófiának a nem-filozófiával szembeni fölényét tükrözi vissza”.²⁹

Jegyezzük meg jól ezt a platóni filozófia anyagán átszűrt kategóriát: a filozófia és a kommunizmus *párhuzamosan* kibontakozó fölénye. Azaz a kommunizmushoz vezető latorja csak filozófiai elemekből készülhet.

Csak így érthetjük meg Lukács állításait, vibráló megjegyzéseit, történetfilozófiai beszédmódját. Például azt a megfogalmazást, amely egy történelmi *danse macabre*-t vetít ki, és a görög tragédia egyik legfontosabb alakját idézi. Noha azt a veszélyt kockáztatva, hogy ezáltal a kapitalizmus *kontingens* végkifejtését felcseréli a *sorssal*: „a kapitalizmus végső virágzása egy iszonyú haláltánc jellegét ölti magára: oidipuszi út ez az elkerülhetetlen sors felé”.³⁰ (Egy részletes szövegelemzés mutathatná ki az „Oidipusz” alakja és a „társadalmi vak erők” meghatározása közötti homológiákat, azaz a vakság történetfilozófiai szerepkörét Lukács esetében.) Vagy a gyermekkel mint a kommunizmus anticipatorikus fenoménjével, ha úgy tetszik, az eljövendő kommunizmus arcával foglalkozó mondatot: „gyerekekkel szemben nincs osztályharc, mert minden gyermekben az eljövendő, az osztálykülönbséget nem ismerő társadalom kezdő tagját kell látni”.³¹

A remény abban fejeződik ki, hogy „az osztályharc rideg irgalmatlansága”, „az osztálykülönbségek kiirtása” és „kíméletlensége” (amely „szörnyű bűnöket és mérhetetlen eltévelyedés lehetőségeit rejt magában”) nem marad a cselekvés egyetlen mozgatóereje és zsinórmértéke, hanem társul egy mély erkölcsi átalakulással, és egyúttal megveti a meg-

29 L. Strauss, *The City and the Man*, The University of Chicago Press, 1978, 115. Nyilván a filozófiai és a proletariátus kapcsolata további elemzést igényelne, George Labica mondja, hogy a kettő szövetsége nem ekvivalencia, hanem aszimptóta, *Marxism and the Status of Philosophy*, Leiden, Brill, Sussex, Harvester Press, 1980.

30 Lukács, Rosa Luxemburg a marxista, *ibid.* 254.

31 A kommunizmus erkölcsi alapja, *ibid.*, 21.

Lance Henson

EXTINCTION KIHALÁS

2014 augusztus 19

a sivár
nap
szemöldökén
magányosan megy le a nap
ugyanarra
az ürességre
emeljük tekintetünk

kezemben
tartom

az utolsó
szenvedő
verebet

amelyik
még emlékezik
rám

GYUKICS Gábor fordítása

változott interszubsztívitás alapjait. A rombolás, a pusztítás, valamint az új teremtésnek sajátos kapcsolata mutatkozik meg itt. Minthogy a kommunizmus az átformált interszubsztívitás, a megváltozott premisszák alapján végbemenő érintkezésfolyamat, azaz az újraegyesülés televényföldje, egy olyan konstellációba kell bepillantást nyernünk, amelyben az emberközi viszonylatokat meghatározó elválasztódások végképp elhalványodnak. Meg kell változtatni a kapitalizmusban újratermelődő interszubsztív kapcsolatok feltételrendszerét. Ennek megfelelően majd „a kölcsönös szeretet és a szolidaritás” lesznek az ösztönző erők, a harag, gyűlölet, gőg és irigység pedig eltűnésre ítéltetnek, és az emberek megszabadulnak a cse-

lekvési kényszerektől, valamint egymás mérleghelyezésétől, amelyhez a kapitalizmus mérlegrendszere szolgáltat alapokat. Mármost, a szeretet homloktérbe helyezése a fiatal Marxot idézi, az irigység kivészésére utaló kíváncsiság pedig szinte szóról szóra megismétli Trockij³² egyik korabeli állítását. És szinte alig kell mondani, hogy a lukácsi „filozofikáció”, a kommunizmusnak filozófiai kategóriaként való interpretációja messze túlszárnyalja, mondjuk, Kautsky politika-gondolatát, amelynek magva mindvégig az államszerkezetre való egyoldalú összpontosítottság.

A *másik csomópont*: a tanácsok köré szerveződő köztársaság. Nemcsak Lukács gondolta úgy, hogy a Tanácsköztársaság „történeti jelentőségű nap a világforradalom fejlődésében”, hanem Lenin sem fukarkodott az olyan értékelések hangoztatásával, amelyek szerint a Tanácsköztársaság kisugárzó ereje túlmutat egy helyi jelenség és epizód szintjén. Hiszen ő él a következő kihegyezett állítással: „a magyar proletárforradalom még a vakot is látóvá teszi”.³³ Teszi ezt azért, mert úgy véli, hogy Magyarországon domborodik ki világosan a *tanács hatalom* lényege. Itt a proletariátus egyesíti önszerveződő képességeit, és gyűjti egybe energiáit annak érdekében, hogy meghaladja azokat a kereteket, amelyekben a romboló szociális antagonizmusok a mindennapi élet rögzüléseibe beszivárognak megbéklyózzák az ember önkiteljesedését. A proletariátus saját tudatos életét köti össze a társadalom mélyszerkezeti transzformációjával. A tanács hatalom: anticipatorikus együttlét-forma. Lukács írja, hogy már maga a tanács hatalom létezése is túlmutat a polgári társadalmon.

Érdemes itt körülnézni. E helyütt ugyanis ismét egybefutnak kategóriáink, a forradalom és a párt, amelyekhez hozzá kell most gondolnunk a tanácsrendszert is. A feljebb már említett Arendt történeti vizsgálódásaiban leszögezi, hogy a párt- és a tanácsrendszer egy időben látták meg a napvilágot, méghozzá a forradalmak kontextusában.³⁴

32 B. Adamczak, *Beziehungswiese Revolution: 1917, 1968 und kommende*, Suhrkamp, 2017.

33 Lenin, *Összes művei*, 38. kötet, 374.

34 Arendt, *ibid.*, 356. Arendt számára a párt *versus* tanács, nem egyéb, mint a képviselő *versus* cselekvés viszony.

A modern forradalmak előtt sem a pártról, sem a tanácsrendszerről nem tehetünk említést. Ugyanakkor a tanácsok iránt oly fogékony (republikánus) Arendt úgy látja, hogy a 20. században mély szakadék nyílik meg a (forradalmi) pártok és a tanácsformák között: a szervezettség és a képviselő imperatívusait követő pártok maguk alá temetik a tanácsalakzatokat, amelyek szóhoz kellene hogy juttassák mindazokat, akik részt kívánnak venni a közszabadság gyakorlásában. A 20. század részeleme, hogy az (autokrata) forradalmi partok tevékenységformái, ellenőrző jellegű fellépései maguk alá rendelik a tanácsokat mint az (ön)kormányzás alakzatait.

Valójában, és immáron függetlenül *A forradalom* szerzőjétől, a tanácsok egy olyan nagyszabású baloldali kísérletet testesítenek meg, miszerint lehetséges a kollektív élet megszervezése a kényszereket közvetítő állam és az érdekeket koordináló piac mechanizmusain *túl*. Kapcsolatban áll mindez 1919-ben a *szocializáció* szükségszerűen előtérbe kerülő problémájával – a fogalom Lukácsnál is felvetődik („a termelés szociális átszervezése”), de kidolgozatlan formában marad,³⁵ noha mégiscsak ad néhány támpontot.

Karl Korsch, a kor másik jelentékeny alakja, akit Lukáccsal együtt szokás emlegetni a filozofikus marxizálás kapcsán, a szocializációt a „termelés mint a társadalmi viszonylatok tartalmát” határozza meg.³⁶ Lehetetlen mindebben fel nem ismerni a tanácsok és a proletár önszerveződés gazdasági meghatározottságának és nem utolsósorban a tanácsok és a parlamentarizmus viszonylatának a kérdéseit.

A kérdések kérdése: mi biztosítja az újfajta társadalom kötőanyagát? Mi tart össze, mi biztosítja a kötelekeket?

Lukács, aki ismert módon meg van győződve arról, hogy annak okán, hogy széthajlanak a kapitalista ideológia és a termelési rend irányai, a kapitalista kultúrát feloldhatatlan válság sújtja, az új kultúrában éri tetten a kommunizmus kohezív alapját. És a magyar forradalomban való fellépése hordozza is magán ezen orientációja ismertetőjegyeit.

35 Lukács, 600.

36 K. Korsch, *Schriften zur Sozialisierung*, Frankfurt/M, 1969.

Az önmaga áruközvetítettségét levetkező, immáron öncélúvá váló kultúra az „ember emberi mivoltát” szolgálja. Mindeközben megszűnik az önvonatkozódó, különálló gazdaság, amely alárendeli magának a társadalmat, egyszersmind kitéphetjük magunkat a tőkés mércéknek alávetett, válságmeghatározott kultúra öleléséből.

Így Lukács nem győzi hangsúlyozni: *nem* az emberi magánboldogság fokozása, nem a jólét által gondviselt ember létrehozása a kommunizmus célja, az új társadalmat kivívó erők lobogóján *nem* a gazdaság, a termelés/fogyasztás észszerűbb megszervezésének maximuma található. Tudniillik ezzel még egyáltalán nem nyernénk mércét a kommunizmus-hoz. Következésképpen mindez még mindig legyűrné az „emberi eszmét”, értsd: nem teremtené belső kapcsolatot a kommunizmussal, a kommunizmusba belevetített végcéllal, mint kiváltképpeni eszme centrummal.

Mégis, azok, akik szerepet vállalnak a szocializáció körüli vitákban, és belevetik magukat a diszkusziókba, másfajta szempontokat is figyelembe vesznek, pontosabban egy bizonytalanságokkal terhelt átmeneti korszak hatalmi aspektusait is szem előtt tartják. A szocializáció problémakötege aztán különféle harcok színterévé válik. Hovatovább, Németországban Friedrich Ebert az ideiglenes kormány konzervatív-szociáldemokrata feje felállítja a szocializációs bizottságot,³⁷ amelybe a szociáldemokrácia két kiválóságát delegálja, mármint az ipari üzemek szervezési kérdéseire mindig érzékeny Kautskyt és Rudolf Hilferdinget. Ebert észjárásához hozzártartozott, hogy szerette volna ártalmatlanná tenni a helyszínen működő önkiválasztási logikát tükröző tanácsokat, amelyek Németországban (és Ausztriában is) federalista módon szerveződtek. Pontosabban Ebertet az az érdek mozgatta, hogy harmonizálja a tanácsokban összegeződő, lentről jövő hatalmat a burzsoázia uralmával.

Milyen szerepet kölcsönözni a tanácsok-

37 E. Frankel, The Status of 'Socialization' in Germany, *Journal of Political Economy*, 1924, 32, 68–85. J. Muldoon (ed.), *Council Democracy: Theorising Boundaries Between the Political and Economic*, London, 2018. K. Kautsky, *The Labour Revolution*. London, 2013.

nak? Központi szereppel kell-e őket felruházni, mint ahogy az osztrák Max Adler gondolta, mégpedig ellentétben Kautskyval vagy a szintén osztrák Otto Bauerrel? Alárendelni a parlamentarizmust a tanácsoknak, ahogy Heinrich Laufenberg, a hamburgi munkás- és katonai tanács vezetője akarta? Államilag vagy szakszervezetileg közvetített szocializáció legyen? A munkásokat-proletárokat átfogó inklúzió milyen fokára van szükség? Fokozatos vagy ugrásszerű építkezésre?

Lukács egyenesen deklarálja: a munkástanácsok és a parlamentarizmus között semmifajta kompromisszum nem lehetséges. *Vagy* a munkástanácsok, *vagy* a parlamentarizmus. Ha valamifajta egyensúlyt keresünk, úgyis azt fogjuk kapni, hogy a munkástanács a parlamentarizmus vitaklubszerű fecsegését fogja visszhangozni, amely felvonultatja a politikai spektrum minden változatát, ám konzerválva a burzsoázia hatalmát. Hasztalan, továbbá, összefüggésbe hozni a tetterős, a proletariátus szolgálatában álló munkástanácsokat az állami szférát támogató legalitással, ez megölné a munkástanácsokban tenyésző emancipatorikus lehetőségeket. Nem a kiegészítés viszonya áll fenn a munkástanácsok és a parlamentarizmus között, már a kettő között meghúzott határvonal is eleve az osztálytársadalom által létrehozott hasadásnak bizonyul.

És ezt már nem Lukács mondja: a kettős hatalom (mármint a munkástanács és a parlamentarizmus) létezésében rejlő inga, ahogy a tapasztalat (Németország, 1919, Spanyolország, 1936) tanítja nekünk, előbb vagy utóbb kileng, és valaki javára mozdítja el, hosszú időre, a hatalmi konfigurációt. Lukácsnak a vagy-vagy logikájára alapozó gondolatmenete éppen ezzel a baljós lehetőséggel számol, és elébe kíván vágni annak a kifejetlennek, amelynek előreláthatóan az emancipációt görgető proletariátus lesz a vesztese.

A szituációt rettenetes és csillapíthatatlan ellentmondások terhelik.

Így meggondolandó történelmi tény, hogy magára a burzsoá demokrácia építkezésére, a hatalmak közötti felosztás kialakítására is a viszonylagosan hosszan tartó, alkalomadtán instabil kettős hatalom létezése nyomta rá a bé-

lyegét.³⁸ Miért is nem vállalhatná fel a kommunista párt ugyanezt a hosszú periódust? És nyilván csak emlékeztető gyanánt idézzük annak a Lukács által többször tárgyalt roppant fontos korszereplőnek, Rosa Luxemburnak az elévülhetetlen figyelmeztetését, miszerint a parlament betiltása még nem kezeskedik egy „magasabb szintű demokráciáért”.

Ugyanakkor az elmondottak egyúttal csak részét képezik annak a jelenkorba is beleivódó gyötrődő, önreflexív viszonyulásnak, sokszor vonakodó magatartásnak, amelyet a radikális baloldal tanúsít a hatalom megszerzésével kapcsolatban – *milyen árat is kell fizetnie azért, hogy birtokába jusson a hatalom?*

Milyen sebet kell ejtenie magán azért, hogy a hatalom közelébe kerüljön?

Hiszen, ahogy egy itt már idézett szerző állítja, „a hatalom olyan, mint a történelem, nem lehet figyelmen kívül hagyni: visszautasíthatod, hogy megszerezd, ám akkor a hatalom fog leteperni téged”.³⁹ A radikális baloldal, hogy a hatalomelmélet régi fogalmait használjam, *mindenki* hatalmát kívánja kiterjeszteni a *potencialitás* (azon lehetőség, hogy valamit megtegyek) érvényre juttatásával, ám folytonosan szembeütközik azzal a ténnyel, hogy ennek érdekében elkerülhetetlenül *valaki felett* kell hatalmat (*potestas*) gyakorolnia. Lukács kétségbeesett hadakozása az ingadozók ellen nem valamilyen reflektálatlan fanatizmus vagy netalán vérszomj kifejeződése, hanem az említett nehézség felismerése.

A radikális baloldalt alig palástolt hataloméhséggel szokás vádolni. Ám inkább hallgassunk meg egy jelenkori értelmezőt, aki kételkedik abban, hogy „ez” a baloldal (amely kiterjed 1917-re, 1919-re is), komolyan akarta megszerezni a hatalmat: „lehet, hogy a baloldal nagymértékben a nietzschei rabszolgamorál foglya, miszerint mindig a túlerőre koncentrál, amely csak az alávetettek távlatából látható: ezért szorgalmaz dekonstrukciót, kritikát, lázadást, aláásást. Sohasem volt ez a baloldal felkészülve arra, hogy nyer-

jen... Még Lenin is, dacára minden tekintélyelvűségének, mindig a gyengék morális helyzetéből, és nem a megvalósított autoritás pozíciójából kiindulva lépett fel.”⁴⁰

*

Amikor Magyarországon kitör a forradalom, akkor a konstelláció még eldöntetlen, sok dolog még függőben van. Ebbe a bizonytalanság által övezett nemzetközi helyzetbe illeszkedik egy félperemen lévő ország, tanácshatalmat megalapító, kísérlete. Mindközben a bolsevik uralom stabilizálódik, noha már jó ideje világos, hogy milyen árnyoldalakat tartalmaz.

A német lendület, amelyet mindenki perdöntő jelentőségűnek minősít a forradalom sikerének szempontjából, még tart, noha az éles szemű Korsch egy 1921-ben publikált írásában 1918 novemberétől datálja az ellenforradalom diadalmas felerősödését. Eszerint a munkás- és katonatanácsok 1919 végére már harmatgyenge *depolitizált* entitássá silányulnak: a parlamentarizmusra hivatkozó opportunisták erők belesimították a tanácsokat a fennálló rendszerbe.⁴¹ De Paul Levi, *Németország Kommunista Pártjának* első embere, még 1920-ban is közvetlen kapcsolatot látott a „német események” és a kommunizmusért vívott világszintű harcok között, azaz meg volt győződve arról, hogy a német példa messzire ragyoghat, és világtörténelmi jelentőségre tehet szert.⁴²

Lenin, hangzatosan, 1919 augusztusában, a magyar Tanácsköztársaság bukása után, így fogalmazott: „járja most táncát a román Kolcsak-banda a magyar munkások holttestein”. De aki szemügyre veszi a történelem mozgásirányait, az látni fogja, hogy eközben „döglődik” a „világtőke fenevada”.⁴³

Nem döglődött.

40 Adamczak, *ibid.*, 158.

41 K. Korsch, *Kommentar zur deutschen Revolution und ihrer Niederlage*, Gravemhage, 1972. Németország esetében még mindig megkerülhetetlen P. Broué, *German Revolution*, Leiden, 2005.

42 Lásd Levine a Magyarországról írott értekezését is, *The Lessons of the Hungarian Revolution*, in *In the Steps of Rosa Luxemburg Selected Writings of Paul Levi*, Brill, Leiden, Boston, 2011, 70.

43 Lenin, *Magyarországról*, Bp. 1974, 118.

38 N. Vrousalis, *Council Communism and the Socialization Dilemma*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3093582

39 D. Bensaïd, *On a Recent Book by John Holloway, Historical Materialism*, 13:4, 189.